

Samenhang in taalonderwijs

Nieuwe conceptkerndoelen Nederlands

Blink Taal & Lezen sluit met onze geïntegreerde en thematische aanpak aan bij de definitieve conceptkerndoelen Nederlands (*Definitieve Conceptkerndoelen Nederlands, Rekenen en Wiskunde*, april 2025). Het overkoepelende doel hierbij is om leerlingen voor te bereiden op hun plek in een geletterde maatschappij, waarin mensen met verschillende talen en achtergronden samenleven. De nieuwe kerndoelen zetten sterk in op samenhang door communicatie, taal en literatuur met elkaar verbinden. Daarnaast is de aanbeveling om taalonderwijs te koppelen aan het zaakvakonderwijs waarin rijke teksten en kennisopbouw een belangrijke plek innemen..

Achtergrondkennis

In het Constructie-Integratiemodel van Kintsch in 2004, wordt uitgelegd hoe goede lezers een tekst begrijpen. Dit doen ze door de woorden, beelden en ideeën in een tekst te koppelen aan hun eigen relevante achtergrondkennis. Achtergrondkennis is dus essentieel in het proces van begrijpend lezen. Ben je een ervaren lezer met veel achtergrondkennis, dan kun je in veel gevallen betekenis aan een tekst verlenen zonder doelgerichte, bewuste inspanning. Pas wanneer automatisch begrip niet optreedt, gaat een lezer bewust nadenken over een tekst. De lezer wordt dan een probleemoplosser, die uit moet zoeken wat hij leest.

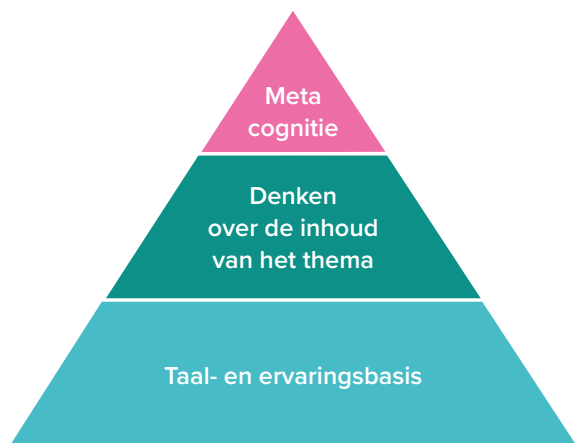
Taal en rijke teksten

Smits en Van Koeven pleiten in hun boek *Rijke Taal: Taaldidactiek voor het basisonderwijs* niet alleen voor een koppeling van leesvaardigheidsonderwijs aan wereldoriëntatie, maar ook voor nog meer integratie.

Wanneer leerlingen dagelijks vrij lezen in zelfgekozen boeken met rijke taal en daarbij daadwerkelijk lezen, heeft dat direct effect op de resultaten van de Cito-toets begrijpend lezen. Iedere dag voorlezen helpt ook. Datzelfde geldt voor schrijven. Wanneer leerlingen gewend zijn teksten te schrijven, zal dat effect hebben op hun leesvaardigheid en hun spellingvaardigheid. Daarvoor is het wel nodig om het kunstmatige onderscheid tussen de verschillende taalvaardigheden op te heffen. Lezen, schrijven, mondelinge taalvaardigheid, spelling en taalbeschouwing zijn geen losse vakken en ook geen losse vakonderdelen. Ze horen bij elkaar. En ze horen bij de wereldoriëntatie- en kunstcontexten in het basisonderwijs.

Samenhang in taalonderwijs en het gebruik van rijke teksten nodigen uit tot kennisopbouw en taalontwikkeling. Hierdoor bouwen leerlingen een brede taal- en ervaringsbasis op. Zie figuur 1 (Van Koeven & Smits, 2020).

Met een taal- en ervaringsbasis als fundament kun je bouwen aan inhoudelijk begrip van teksten. Het alleen technisch kunnen decoderen van de tekst is niet voldoende om deze te kunnen begrijpen. Kennis van het onderwerp of overkoepelende thema is minstens zo belangrijk. Actief denken, spreken maar ook schrijven over een gelezen tekst binnen een thema zorgt voor verankering van taal en kennis in het brein.

figuur 1: (van Koeven & Smits, 2020)

Leerlingen worden tijdens het actief denken uitgedaagd om teksten te interpreteren en verbanden te leggen, wat het kritisch denken stimuleert maar ook leidt tot nieuwe taal en kennis (Coppen et al., 2024).

Betekenisvol toepassen

Pas als dit inhoudelijke begrip er is, kan er gewerkt worden aan het ontwikkelen van metacognitieve vaardigheden. Denk hierbij aan begrips- en herstelstrategieën tijdens het lezen, zoals oriëntatie op de tekst, samenvatten of herlezen. Deze strategieën zijn een middel om tot taal- en leesontwikkeling te komen, maar mogen niet het doel zijn van het onderwijs.

Door actieve verwerking en onderlinge uitwisseling van ideeën, komen leerlingen weer tot nieuwe inzichten en kennis. Dit is een hele effectieve manier van leren. Het helpt de leerlingen om verbanden te zien en losse stukjes kennis aan elkaar te verbinden. Het uitgangspunt van de definitieve conceptkerndoelen Nederlands is zodoende ook dat taal- en leesonderwijs wordt gekoppeld aan wereldoriëntatie. (*Definitieve Conceptkerndoelen Nederlands, Rekenen en Wiskunde*, april 2025).

Leesmotivatie

Goed taalonderwijs begint dus met veel lezen van kwalitatief goede teksten. Door met rijke teksten aan de slag te gaan die aansluiten bij de beleavingswereld en binnen een thema worden aangeboden, stimuleer je de leesmotivatie en het leesplezier van kinderen waarmee je de leesmotor aanzet. Ieder kind heeft interesses, niet ieder kind heeft zin om te gaan lezen. Door gebruik te maken van de interesse en nieuwsgierigheid van kinderen zijn ze bereid uitdagende teksten te lezen, niet omdat het moet, maar omdat ze het willen. Door veel voor te lezen en vaak zelf te lezen zorg je voor rijke verbanden. De combinatie met wereldoriëntatie thema's versterkt dit effect nog verder waardoor je werkt aan een rijke taal- en ervaringsbasis voor alle leerlingen.

Woordenschat

Het is een misconception dat het leren van betekenissen van losse woorden begrip zou bevorderen. Het werkt andersom. Op basis van betekenisvolle contexten ontstaat veelzijdig begrip van de woorden die zich daarin bevinden, mits woorden daarin vaker betekenisvol voorkomen (Van Koeven & Smits, 2020). Het is daarom belangrijk om niet alleen te kijken naar het percentage onbekende woorden die nodig zijn om een tekst te kunnen begrijpen, maar ook of de belangrijkste begrippen (concepten) helder zijn voor leerlingen om zo teksten te kunnen begrijpen die over dit onderwerp gaan. (O'Reilly et al., 2019).

Schrijven

Door te schrijven binnen een betekenisvolle context, verbeteren leerlingen hun leesbegrip, mondelinge expressie en kritisch denken. Omdat schrijven een uitdaging is voor zowel leerlingen als leerkrachten, is expliciete instructie en doelgerichte oefening nodig. Door leerlingen te laten schrijven binnen een thema kun je als leerkracht al snel ontdekken welke kennis ontbreekt bij de leerling. Leerlingen leren hun gedachten om te zetten in tekst en ontdekken dat het schrijven van een grammaticale correcte zin een andere zinsopbouw vraagt dan spreken. Het onderdompelen in schrijftaal zorgt er dan ook voor dat leerlingen ook betere lezers worden doordat ze kennismaken met laagfrequente woorden die wel in geschreven taal, maar niet in gesproken taal voorkomen (Hochman & Wexler, 2024).

Grammatica

Goed taalonderwijs vloeit voort uit goed leesonderwijs. Veel taalcomponenten worden al op natuurlijke wijze aangeboden binnen het leesonderwijs. Denk hierbij bijvoorbeeld aan het begrijpen en toepassen van leestekens, het herkennen van intonatie bij het lezen en het herkennen en begrijpen van figuurlijk taalgebruik en andere niet letterlijke betekenissen in de tekst. Door veel te lezen leren leerlingen verschillende tekstsoorten te herkennen, op een dieper niveau te begrijpen en er betekenis aan te geven.

Tijdens het lezen doen leerlingen ook automatisch kennis over zinsstructuur en grammaticale regels op. Iets wat hun schrijf- en spreekvaardigheid bevordert. Daarnaast helpt lezen bij het automatisch herkennen van hoe zinnen zich tot elkaar verhouden.

Door veel te lezen ontwikkel je dus, zonder vooraf expliciete instructie van de leerkracht, al kennis over de grammaticale regels van een taal. Dit betekent dat leerlingen de ruimte krijgen om deze kennis over zinsstructuur en grammatica op te rapen uit de rijke context van het thema. Het uitsluitend focussen op zinsontleding zorgt voor een grote belasting van het werkgeheugen. Dit zorgt ervoor dat leerlingen geen ruimte hebben om na te denken hoe ze een goede tekst moeten schrijven (Hochman & Wexler, 2024). Ook ontdekken ze dat de grammaticale opbouw van een goed geschreven zin of tekst anders is dan die van een goede spreekopdracht.

Spelling

Het is belangrijk om aandacht te hebben voor de praktische toepassing van spelling. Het uiteindelijke doel van spellingonderwijs is niet het foutloos schrijven van dicteewoorden, maar het juist toepassen van spelling in schrijfproducten, zodat de ander je goed begrijpt. Op die manier ervaren leerlingen direct het nut van de spellinglessen. Aangeleerde strategieën worden hierdoor zinvol en krijgen een functie. Dat draagt niet alleen bij aan plezier in leren, maar ook aan beter leren. Leren gaat immers niet alleen over wat je leert en hoe je leert, maar ook waarom je iets moet leren. Ook ontwikkelen ze op een heel natuurlijke manier spreek- en schrijfvaardigheid en een positieve spellingattitude. Want als je iets goed kunt spellen, draagt dat bij aan zelfvertrouwen. Dit sluit ook aan bij de definitieve conceptkerndoelen Nederlands waarin het ontwikkelen van spellingbewustzijn en spellinggeweten centraal staat (*Definitieve Conceptkerndoelen Nederlands, Rekenen en Wiskunde, z.d.*).

Spreken

Binnen Blink Taal & Lezen is er aandacht voor het voeren van gesprekken binnen een betekenisvolle context. Zo bieden alle gelezen teksten ruimte voor het voeren van gesprekken waarbij leerlingen leren luisteren en passend reageren op hun gesprekspartner(s). Door alle leerlingen hetzelfde boek te laten lezen, kunnen ze actief deelnemen aan gesprekken en leren ze in een betekenisvolle context gesprekken te voeren om tot kennisopbouw of begrip te komen. Door langer binnen een thema te werken, oefenen leerlingen met het verwoorden van opgedane kennis en ideeën en leren ze deze met standpunten te onderbouwen.

Door Blink Taal & Lezen worden leerlingen tijdens het actief denken uitgedaagd om teksten te interpreteren en verbanden te leggen tussen de verschillende teksten, wat het kritisch denken stimuleert maar ook leidt tot nieuwe taal en kennis (Coppen et al., 2024). Zo werkt je op school aan een rijke taalomgeving en een gemeenschappelijke kennisbasis voor alle leerlingen.

Literatuur

- Coppen, P.-A., Dietz, F., Bax, S., Van Oostendorp, M., & Mantingh, E. (2024, 4 november). Taal leer je ook door na te denken. *www.trouw.nl*.
- *Definitieve conceptkerndoelen Nederlands, rekenen en wiskunde*. (z.d.). SLO. Geraadpleegd op 23 april 2025, van <https://www.slo.nl/thema/meer/actualisatie-kerndoelen-examenprogramma/actualisatie-kerndoelen/definitieve-conceptkerndoelen-nederlands/>
- Hochman, J. C., & Wexler, N. (2024). *The Writing Revolution 2.0: A Guide to Advancing Thinking Through Writing in All Subjects and Grades*. John Wiley & Sons.
- Kintsch, W. (2004). The construction-integration model of text comprehension and its implications for instruction. In R.B. Ruddell & N.J. Unrau (Eds.), *Theoretical models and processes of reading* (5th ed., pp. 1270-1328). Newark, NJ: International Reading Association.
- O'Reilly, T., Wang, Z., Sabatini, J. (2019). How much knowledge is too little? When a lack of knowledge becomes a barrier to comprehension. *Psychological Science*, 30 (9), 1344-1351
- SLO. (z.d.-a). *www.slo.nl*. Geraadpleegd op 21 november 2024, van <https://www.slo.nl/thema/meer/samenhang-primair-onderwijs/taal-samenhang/rijke-teksten/>
- Van Koeven, E., & Smits, A. (2020). *Rijke Taal: Taaldidactiek voor het basisonderwijs*. Boom.